

Täägin, järelikult olen olemas. Paröömiline pilguheit Tartu grafitile¹

Piret Voolaid

Teesid: Artiklis on vaatluse all paröömiline (vanasõnalis-fraseoloogiline) element Tartu avalikus ruumis, millena mõistan siinses uurimuses tasuta ja piiranguteta kõigile ligipääsetavat dünaamilist ruumi (sh urbanistliku ruumi olulised elemendid ostukeskused, kultuuri- ja vabaajakeskused, jaamad), mis sisaldab linnaelu väärtusi, sümboleid ja märke.

Kirjutise eesmärk on analüüsida paröömilise ainese iseloomu, osakaalu ja tähendusi järgmiste vaatlusaluste allikate lõikes:

- 1) tänavagrafitis ehk avalikes paigus (anonüümselt) joonistatus, kritseldatus ja kirjutatus;
- 2) rahvusvahelise noorterühmituse Loesje Tartu rühma genereeritud spetsiifilistes postritekstides, mida on alates 2004. aastast kleebitud Tartu majaseintele, elektrikilpidele, laternapostidele jne (postrikogu leidub paralleelselt eesti, inglise ja vene keeles aadressil <http://www.loesje.ee>).

Multimodaalsete tekstide analüüsimisel keskendutakse traditsioonilise ja improvisatoorse, lokaalse ja globaalse vahekorrale paröömikas. Artikkel püüab välja selgitada, millist sotsiaalset seisundit, meelsust, väljendusrikkust sisaldavad ning milliseid identiteete, platvorme ja ideid, millist sotsiaalset reaalsust (konkreetsed sündmusi) aitavad ütlused kõnealuses kultuuriilmingus kajastada.

Märksõnad: grafiti, parömioloogia, tänavakunst, vanasõnad, vellerismid, ütlusfolkloor

Idee kirjutada artikkel Tartu tänavakunsti paröömilisest aspektist on seotud viimastel aastatel lahvatanud grafiti võidukäiguga selles Eesti elanike arvu poolest teises linnas. Kui varem piirdus (iseenesest iidne nähtus) grafiti siin pigem juhuslike, sodivat laadi spontaansete seinakritseldustega, hakkab linna-ruumis liikujale praegu lisaks nimetatule sageli silma meisterlikult teostatud ja esteetiliselt läbimõeldud vaimukat grafitiloomet. Folkloori lühivormide uurijana olen pannud tähele, et küllalt paljudes grafititekstides on looja oma sõnumi edasiandmisel rakendanud ütlusi vanasõnavormilistest mõtteüldistustest ja aforistlikest autoritsitaatidest kuni humoristlike ja mahlaka kujundlikkusega

lendlausete, loosungite ja käibefraasideni välja. Mujal maailmas on grafiti ja paröömika kokkupuutepunkte käsitlevaid uurimusi tehtud varemgi, grafiti ja vanasõnade seoseid on kirjeldatud poliitilisest aspektist (Rolston 1995; Williams 1991; Tillman 1990), grafitit on vaadeldud kui esmajoones üht rikkalikku vanasõnaparoodiate allikat latrinaalias ehk tualetigrafitis (Dundes 1966; Nierenberg 1994), Poola seinatarkusi on uurinud keelelisest, huumoriteoreetilisest jm aspektist Grzegorz Szpila (2009, 2011) jne. Käesoleva kirjutise eesmärk on analüüsida Tartu grafititekstides leiduvate ütluste olemust vormilises plaanis ning otsida vastust küsimusele, kuidas ütlusi rakendatakse ja milliseid oletatavaid sisulisi sotsiaalkultuurilisi eesmärke täidab paröömika kasutamine grafitis kui kommunikatiivses kultuurinähtuses.

Eestikeelne terminoloogia ja põhilised käsitlusviisid

Termini *grafiti* väli on väga lai, hõlmates vahel kõik avalikes paigus joonistatu, kritseldatu, kirjutatu (Leete 1995). Mõiste avar kasutus- ja tähendusareen võimaldab grafitina käsitleda kaljujooniseid ja muid arhailisi semiootilisi tehnikaid ning teisalt ka moodsaid tänavareklaame, avalikke linnaskeeme jpt (Voolaid 1991: 1–2). Samas võib mõiste lai ja paiguti varieeruv tähendus teema käsitlemist keerustada, sest tihti omistatakse grafitile vaikimisi hoopis spetsiifilistem, nn ameerika grafiti tähendus (vabakäetehnika, mille tulemiks on värvilised, tihti loetamatuseni stiliseeritud tekstid, kus rõhk on värvi- ja ruumimängul). Valdkonna avarus ja mitmetahulisus on kindlasti põhjused, miks ühtne terminoloogia valdkonnas puudub, kuid oleks uurijatöö hõlbustamiseks igati vajalik.

Eestikeelses terminoloogias on grafitist rääkides sageli kasutusel Art Leete 1995. aastal välja pakutud termin *kriipamine* kui seintele kritseldamine ja sellega funktsionaalselt võrdsustatav tegevus (Leete 1995: 59). Kriipamiseks loeb Leete “kõik tänavatel, bussi-, rongi- ja lennujaamades, ühiskondlikes käimlates, koolides, autodes, bussides, rongides, trammides, laevades jmt kohtades seintele, lagedale, põrandatele, ustele, akendele, ahjudele, laudadele, toolidele, teedele, postidele jne kraabitud, lõigatud, värvitud, tembeldatud sõnumid” (Leete 1995: 59). Samas assotsieerub see eestikeelne termin grafiti loomise tehnika – kriipimise ja kraapimisega –, mistõttu sobib kritselduste puhul, kuid suurte seinamaalingute või idee ja teostuse poolest kunstiliselt kõrgel tasemel grafiti korral jääb mõiste ahtaks ja pole ilmselt oma kitsa tähendusvälja tõttu eesti keeles kuigi laialt juurdunud. Sõna *kriipama* ei leia endiselt ka õigekeelsussõnaraamatust, milles esineb mõiste järgmiselt:

ÕS grafiito <7>, grafiti <9> hoone, tunneli vm seinale (hrl loata) tehtud kiri v pilt (Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006, <http://www.eki.ee/dict/qs/index.cgi?Q=grafiti&F=M>).

Grafitit võib liigitada väga erisugustelt alustelt.

Esimese ja seni ainsa eestikeelse grafiti-raamatu koostajad Tõnis Palkov, Uku Sepsivart ja Andres Siplane (2009) räägivad grafitist kui salapärasest kunstivormist, paljude uurijate väitel on see *underground*-kunsti osa ja tihedalt seotud noorte- ja tänavakultuuriga. Samas on esitatud grafiti ja tänavakunsti kolm olemust:

- 1) on olemas isikukeskne teos, mis tähistab teatud isiku viibimist või mõju antud piirkonnale;
- 2) on olemas sõnumikeskne teos, millega edastatakse teatud hinnangut, otsust või sõnumit;
- 3) on olemas ruumikujunduslik teos, mille eesmärk on teha linnaruum lõbusamaks ja värvikirevamaks (Palkov jt 2009: lk-ta (8)).

Mõtet edasi arendades tuleb lisada, et nimetatud kolm olemust võivad ka kokku langeda, koos eksisteerida, samas üks teiste üle valitseda. Ka ütluste rakendamist võib kohata kõigis nimetatud kolmes löikes ja funktsioonis.

Esimese tõsisema eestikeelse grafitialase kirjutise autor Art Leete (1995) on rikkalikku 3755üksuselise tekstikogu liigendanud esinemispaiga järgi busi- ja rongijaamakritseldusteks, käimlakritseldusteks, tänavakritseldusteks, siseruumikritseldusteks, sõidukite kritseldusteks ja muudeks kritseldusteks, milles on vaadeldud keelelist jaotust ja peamiste sisutunnustena esile tõstetud poliitika, rahvusvaheliste suhete ning popmuusikaga külgnevad teemad. Kui paigalisus aluseks võtta, on käesolevas kirjutises tähelepanu keskendunud esmajoones tänava- ehk vabaõhugrafitile. Eri uurijate välja pakutud sisulisi liigendusi kokkuvõtvalt resümeerides on grafitile iseloomulikud teemad poliitika ja valitseva võimu kriitika, ideoloogiad ja religioon, ühiskond, elustiilid, kool, seks, alkohol, narkootikumid ja eraelusfäärid (vt ka Szpila 2011).

Grafiti uurimisel on oluline, et avalik-ühiskondlik suhtumine nähtusse on kahetine. Ühest küljest peetakse seda kunstiks, seda seisukohta väljendab ka grafiti sage käsitlemine *tänavakunsti* ühe allvormina. Teisest küljest on oluline märkida, et enamasti on grafiti loodud pinna omaniku loata ja sel juhul nimetatakse ka kõige meisterlikumat graffititaiest vandalismiks, see on seaduslikult karistatav ja selle vastu võideldakse riiklikul tasandil. Samas ei pruugi niisugune lihtsustatud ja vastandav probleemiasetus sisaldada vastandlike seisukohti. Kriminaalsus ei välista kunstiteosele omase tähendusvälja olemasolu ega vastupidi. Grafitivastane võitlus on siiski laialdane, Tallinnas on toimunud rahvusvahelisi grafitivastase võitluse teemalisi seminare (nt juulis

2005), Tallinna linn on kuulutanud igasugusele grafitile totaalset sõja ja kehtestanud selle suhtes nulltolerantsi (Gnadenteich 2011). Graffiti fotografeerides ja jäädvustades olen märganud tendentsi, et ehitised-hooned, mille omanikud on hooletusse jättnud, saavad graffiti-paikadeks tihedamini. Sellisel juhul saab vandaalist otsekui ühiskonna sanitar, kelle sotsiaalkriitiline eesmärk on omanikule tema vastutust meelde tuletada. Tartus Pargi tänavas asuva käestlastud maja (kunagine linnasaun) seinal on muude kritseldustekstide hulgas omanikule (hooletussejätetud hoone positsioonilt esitatud) väga otsene üleskutse: *Tehke mind korda!* Seadusandluse teema jääb siinses uurimuses kõrvaliseks aspektiks, graffitiautorite endi seisukohti ei kajastata, uurija positsioon on võrreldav tavalise linnakodaniku-mööduja-vaatleja positsiooniga. Siiski selle erinevusega, et kui tavakodanikule võib seintel kirjeldatu (sarnaselt reklaamidega) jääda visuaalse linnamürana märkamata, siis uurija pilk on suunatud seintele.

Paröömiline grafiti kui kirjalik konteksti- ja kommunikatsioonikeskne kultuuriilming

1970. aastate algul folkloristikas valdavaks saanud konteksti- ja kommunikatsioonikeskse lähenemisviisi eelduseks on olnud ja on tänapäevani olulisel kohal nõue käsitleda folkloori mitte ainult kui kultuuriprotsessi peegeldust, mida naaberdistsipliinide esindajad (nt antropoloogid) oma töödes tõestusmaterjalina kasutada saavad, vaid teda ennast tuleb näha protsessina ja pidada omaette suhtlussfääriks (Ben-Amos 1971: 6). Ka graffitit kui kirjalikku kultuuriilmingut saab käsitleda rahvaluule olulisemate omaduste alusel – folkloor püsib ja levib kommunikatsiooniprotsessis, olles ühtlasi ise sotsiokultuuriline protsess, millele on omane pidev muutumine. Muutumises omakorda peegelduvad nähtuse traditsioonilised ja improvisatsioonilised tahud. Graffiti kontekstikeskne analüüs eeldab kahe (Bronislaw Malinowski vermitud) võtmemõiste – *kultuurikontekst* ja *situatsioonikontekst* (Ben-Amos 2009: 34 jj) – kasutamist. Kultuurikontekst moodustab folkloori tajumise ja tõlgendamise raamistikku ning kätkeb endas viiteid esitajate ühistele teadmistele, nende käitumuslikele töökspidamistele, uskumussüsteemile, keelelistele metafooridele, ajaloolisele teadlikkusele, eetilistele ja õiguslikele normidele ning sisaldab ühtlasi nende esitamist; kõige otsesem folkloori kontekst on situatsioon (Ben-Amos 2009: 34). Ka kogu kaasaegne žanrikäsitus on tugevasti seotud esitus- ja kontekstikeskse lähenemisviisiga ning vastukaaluks varasemale atomistlikule, tekstiüksusele orienteeritud lähenemisele on žanri mõtestamine rohkem 1) süsteemne, tähtsustades omavahelise seotuse tasandeid, mis korraldavad kommunikatsiooni tootmist ja vastuvõttu; 2) avatud, vaadeldes žanreid kui kohanemisvõimelisi ja

paindlikke võrgustikke ja 3) praktikakeskne, arvestades ühiskondlikust elust lähtuvate diskursiivsete praktikatega (Bauman 1992: 57).

Grafiti analüüsimine paröömilisest aspektist on mõneti meelevaldne lähenemine kogu nähtusele, kuivõrd arvesse tuleb ainult tekstiline grafiti, milles esineb ütlushi vanasõna või mõnes muus sententsiaalses vormis. Paröömiline lähenemisviis grafitile kui kirjalikule multimodaalsele ilmingule² on iseenesest kitsas, sest eeldab justkui verbaalse teksti väljatõstmist koguteosest, ometi on grafitis visuaalsete vahenditega edastatav teave sageli tervikliku tähenduse ja tõlgenduse andmisel ülioluline. Kindlasti kuulub grafiti nende nähtuste valdkonda, kus “verbaalsel keelel ja piltkujunditel pole praktilises kommunikatiivses rakenduses tihti selget ega üheselt määratletavat vahet, vaid need vallutavad teineteise territooriume ning on optimaalses funktsioneerimises sageli vastastikku sõltuvad” (Laaniste 2005: 617), grafiti võib sageli olla pilttekst, mis realiseerub pildi ja sõnateksti kooseksistentsis, kus kumbki on teisest tähendust kaotamata lahutamatu, kuigi formaalselt eristatav (Sarapik 2004: 22). Varasema folkloristika mõistes pole väär pidada paröömilist grafitit ka sünkreetiliseks³ folklooriilminguks, milles verbaalne (ütlushi)folkloor võib, kuid samas alati ei pruugi olla põimitud grafiti kui iseseisva visuaalse žanri elementidega.

Paröömilise grafiti fikseerimisel, korraldamisel ja paröömilise aspekti kirjeldamisel on traditsioonilised liigi- ja tekstikesksed, eeskätt vormist lähtuvad meetodid kõige sobivamad ja mugavamad. Laiema sotsiaalkultuurilise tähenduse ja tõlgenduse andmisel on aga sama oluline kogu sotsiaal-kommunikatiivne kontekst, mis võib grafiti eripärast lähtuvalt (harilikult on see illegaalne anonüümne loome) olla lünklik. Enamasti puudub meil teave grafiti looja kohta, kuigi tavapäraselt on grafiti autorid vanuses 10–12 kuni 20 eluaastat (Szpila 2011: 324), üksikharrastajad (kunstikooli) tudengid või subkultuursete rühmituste (nt punkarid, hiphopparid, *skinheadid*, spordifännid, *rockifännid*) esindajad (glemm 2005). Samuti ei tea vaataja harilikult kuigi palju grafiti loomisega seotud esitussituatsioonidest või eesmärkidest, mida uurija võib vastavat kultuuriolustikku tundes ja oma kultuuripädevusest lähtudes ainult oletada. Täieliku tõlgenduspildi andmiseks tuleks uurijal teada ja arvestada autori positsiooni, mis aga siinses uurimuses on üsna puudulik. Grafiti autor on lugeja silmis anonüümne, kuid teisalt on ka lugeja autorile tundmatu.

Kuigi grafiti autor ei pruugi oma kunstiteost luues kindlat lugejat silme ees hoida, on grafititeosel vastuvõtja nii passiivse(te) tavamööduja(te) kui ka teiste aktiivsete grafitiloojatena olemas. Rõhutades grafiti territooriumiloomise ja piiristamise funktsioone, on Anti Randviir eristanud kommunikatiivset kui teadlikult suhtluse ja ümbritseva mõjutamise eesmärgil loodud grafitit ja mittekommunikatiivset deklaratiivset grafitit, mida võiks pidada pealtnäha

eesmärgipäratuks (Randviir 2008: 22). Samas tundub piiri tõmbamine kommunikatiivse ja mittekommunikatiivse grafiti vahele uurija jaoks küllaltki keeruline.

Igal juhul saab kõnelda kommunikatsioonist, mille uurimisel on aegade jooksul olnud raskuskese valdavalt kahel käsitlusviisil: sõnumite edastamisel ning tähenduste loomisel ja muutumisel (Fiske 1990: 2). Paröömilise grafiti kui kommunikatiivse nähtuse tähendused ja tõlgendused on huvitavad eeskätt kahest aspektist. Esimene on uurija vaatepunkt – kuidas ja milliste teooriate kaudu tõlgendada tekste nende loomiseni viinud eelduste, sotsiaalkultuuriliste olukordade ja põhjuste seostes. Põhjusi, miks illegaalses nähtuses paröömiline aines rakendust leiab, võib olla erinevaid. Tõsimeelne vanasõnavorm võib teadlikus grafitiloojas olla seotud mõjuvõimu taotlusega, sest vanasõna peetakse oma funktsioonide poolest muuhulgas autoritaarseks väljendusvahendiks (nt pedagoogilises kõnes, vt Granbom-Herranen 2010: 99), huumoritaotluslikud vanasõnamodifikatsioonid püüavad oma vaimukuse ja sõnamängulisusega lihtsamini möödakäija tähelepanu. Teine on esitaja/kasutaja vaatepunkt – milliseid tähendusi omandavad tekstid teatud tingimustel, teatud olukordades ja kultuurilistes seostes tavamööduja või teiste kirjutajate silmis, millised reaalsed sündmused on konkreetse teksti loomise käivitanud ning kuidas suudab vastuvõtja neid tõlgendada. Oluline on rõhutada grafiti dünaamilist ja varieeruvat iseloomu, mille järgi autoritevaheline suhtlus on üks tänavakultuuri võtmelemente – tekstid ei ole fikseeritud, vaid avatud. Vastavalt soovile saab igäüks konkreetsele grafititekstile lisandusi teha, tekkinud dialoog võib pidevalt muuta teksti semantilist loomust, kuid muutuste jälgimiseks ja tuvastamiseks vajab uurija ühekordse vaatluse asemel vaatlusperioodi.

Vanasõna (ütluse) vormi võib selles kommunikatsiooniprotsessis käsitleda ka metalingvistilise koodina autori ja vastuvõtja vahel. Grafiti kommunikatiivsust võimaldab iseloomustada ka Roman Jakobsoni (1981: 22) kuueosaline skeem: adressant > tekst (sõnum) – kontakt – kontekst – metalingvistiline kood > adressaat. Kõik kuus komponenti on adressandilt (graffiti autorilt) adressaadile (graffiti vastuvõtjale) saadetava teate edastamisel olulised. Sõnumist arusaamiseks on tarvis tunda ühist (kultuuri)konteksti, sõnumi edastamiseks on tarvis autorile ja vastuvõtjale ühise koodi (nt keele, vanasõnavormi) olemasolu ning sõnumi üleandmine toimub grafiti füüsilises esinemispaigas enamasti asünkroonselt, ilma et autor ja vastuvõtja pruugiks kunagi kohtuda. Ütluseline grafiti on siin võrreldavas positsioonis muude ebatraditsioonilistes kodeeringutes tekstidega, nagu nt Braille' kiri, viipekeel, morse, ASCII, QR. Sellisel juhul ei ole teose mõtestamisel võtmetähendusega mitte niivõrd sõnum või meedium, kui just sõnumi kood, mille olemasolu ei pruugita harjumuspäraste

koodide seas üldjuhul märgatagi. Sageli on need teosed provotseerinud samas koodis esitatud lisandeid.

Ainese analüüs

Allikmaterjal

Käesoleva kirjutise esmase uurimisallika moodustab alates 2011. aasta algusest Tartus minu enda fotografeeritud grafitiaines (vt Voolaid 2013), milles tajusin paröömilist olemust ehk lausena esitatud (sententsiaalsete) tekstide seoseid vanasõnade (nii klassikaliste kui ka vanasõnavormi rakendatud uute modifikatsioonide) ja fraseologismidega (mille hulka kuuluvad ka killud, käibefraasid, loosungid jne). Tekste on jäädvustatud peamiselt kesklinna piirkonnas, paröömilise grafiti rohkuse poolest hakkasid silma ka Karlova ja Tähtvere linnaosa. Tiheda asustusega Annelinn, kus üldiselt ka grafitit leidub, paröömilise olemusega eriliselt silma ei hakka.

On üldteada, et sageli on grafititekstid vigased, abitud sodimised (või traditsioonilise ütlusfolkloori seisukohalt ebaolulised sõnumid stiilis “X + Y = armastus”), seetõttu olen olnud jäädvustamisel üsna kriitiline. Minu huviobjektiks sai grafiti, mis sisaldas sententsiaalseid kirjutisi, milles võib üldse paröömikat leiduda. Jäädvustamist on väärinud lühikesed terviklikud (sageli hinnangulised) ütlused, kujundlikud üldistavad laused ja loosungid, mida iseloomustab lühidus, poeetilisus, mõnikord ka vanasõnalik õpetlikkus.

Fotografeeritud umbes 200 tekstist enamik on esindatud ühel korral. Poola lingvist Grzegorz Szpila on analoogilistes grafiti-uurimustes analüüsinud umbes 100 teksti, seega on ainese hulk korrelatiivses suurusjärgus.

Põhiosa valimi tekstidest on eesti keeles. Tartus, kus eestikeelsed elanikud moodustavad umbes 75% ja venekeelsed umbes 15% rahvastikust, polegi üllatav, et sageduselt teisel kohal on ingliskeelsed (inglise keele toimejõud on eesti noortekeelele tugev, seda kinnitasid ka nt 2007. aastal toimunud üleriigilise koolipärimuse kogumisvõistluse tulemused) ja alles kolmandal kohal venekeelsed grafititekstid. Tekstikogus on ka esindatud Eestis haruldasemad keeled, üks läti-, üks hispaania- ja üks ladinakeelne sentents, osa grafitist on makarooniline – kasutusel on mitme keele sõnad läbiseegi. Rahvusvahelised, sh popkultuuri mõjutused väljenduvad grafitis just ingliskeelsete tekstide kasutamises. Art Leete (1995: 65) on oma grafitikogu põhjal väitnud, et tänavatele kirjutatakse suhteliselt vähem roppusi (10%) ning küllalt palju poliitikasse (6,5%) ja popmuusikasse (8,9%) puutuvat, liigset kombelisust peab ta isegi iga-

vaks. Üldjoontes näib praegugi selline suhe kehtivat, kuid igavate kritselduste hulgas võib grafitipalades täheldada ka pilkupüüdvaid paröömiaid.

Tehniliselt lahenduselt on suurem osa paröömilisest grafitist tavalised kä-sikirjalised kritseldused (55%), teisel kohal on *stencil*- ehk šabloontehnikas grafiti (40%). Nii nagu uurijad (vt ka Jokinen 1989: 210) on täheldanud, on šabloongrafiti teostus üldiselt kõrgema tasemega, nad on visuaalsemad, kujundirikkamad, pildimaterjal ja ideed on sageli inspireeritud massimeedia, massikultuuri, *rock*-muusika ja kujutava, iseäranis koomiksikunsti elementidest. Kuigi *throw-up*'i ehk mullistiilis kontuuriga, tavapäraselt kahevärvilisi (kontuur ühte, sisu teist värvi) meistriteoseid kohtab Tartus (eriti äärelinnades) küllalt tihti, koosnevad need üldjuhul üksiksõnadest või nimedest ega sisalda pikemat sententsiaalset ainet.

Tartus ringiliikuja märkab üsna kiiresti teatud sama käekirja kandvate grafititekstide kordumist, mis võib kinnitada üksiku või kollektiivse grafitilooja (teadlikku või alateadlikku) vajadust oma territooriumi märgistada. Indiviid saab tähistatud ala piirkonnana ära tunda siis, kui ta tunneb ennast kuuluvana vastavasse sotsiaalsesse rühma ja territoorium on tähistatud, kui indiviid tunnetab end millegi endalekuuluva autorina või vastavasse autorirühma kuuluvana (Randviir 2008: 19).

Omalaadse grafiti-harrastusega on Tartus silma paistnud rahvusvahelise noorterühmituse Loesje kohalik tugirühm.⁴ Liikumine Loesje sündis rühmituse kodulehe andmetel neljapäeval, 24. novembril 1983 Hollandis Arnhemis (prae-

Jaanuar 2011.

Veebruar 2011.

gu asub rühmituse peakorter Berliinis). Loesje-Tartu genereeritud spetsiifilisi postritekste on alates 2004. aastast kleebitud Tartu majaseintele, elektrikilpidele, laternapostidele jne (postrikogu leidub paralleelselt eesti (515 teksti), inglise (515 teksti) ja vene keeles (515 teksti) ning on kättesaadav aadressil <http://www.loesje.ee>).

Täpsemalt sündis idee juba 1983. aasta kevadel, kui üheksa inimest kohtusid Hollandis Arnhemis. Rühmituse eesmärk oli välja töötada uut moodi initsiaatiiv, et teha midagi toleaegse kriitilise poliitilise olukorra vastu. Tüdrukunimi Loesje valiti selleks, et teha tekstid personaalsemaks, selgemaks ja lihtsustada ideed. Nüüdseks tegutseb Loesje peale Hollandi mitmes Euroopa riigis: Belgias, Lätis, Poolas, Prantsusmaal, Rootsis, Serbias, Soomes, Valgevenes, Venemaal. Mittetulundusühingu Loesje filiaal alustas Eestis oma tööd 1. aprillil 2004. Peakorter asub Tartus, kuid töös osalevad ka teised Eesti regioonid, sealhulgas Tallinn ja Ida-Virumaa, korraldatakse kohalikku tööd ja osaletakse aktiivselt rahvusvahelistes projektides.

Sõnumid ja sisu antakse edasi iseloomulikus stiilis – A4 paberilehel on tekstid mustade trükitähtedega, interpunktsioon puudub, kõikidele postritele on alla kirjutatud Loesje. A4 formaat on kõige tavalisem, kuid kasutatud on ka A3 formaati ja Tartu linna toel on üks osa postritekste trükitud ka postkaartidele, et neid kesklinna toitlustusasutustes vm avalikes paigus tasuta jagada.

Postritekstid sünnivad vastavates seminarides või umbes kord kuus toimuvates *workshop*ides rühmatöö ja ühisloominguna. Rõhutatakse, et iga tekst on kollektiivse loomeprotsessi tulemus, mis lõpuks Loesje nime all avalikku ruumi jõuab. Loesje liikmed jagunevad kaheks – seminare viivad läbi nn treenerid või juhendajad, töötubadest võtavad osa kirjutajad. Rühmituse liikmed on üldiselt noored, enamasti tudengid. Loesje alustas Eestis venekeelsena, kuid peagi lisandusid ka eestikeelseid seminare korraldavad juhendajad. Valeri Koorti sõnul “pole töötoa keel olnud kunagi erilise tähtsusega, kui kirjutame koos ühes keeles ja tuleb pähe hea sõnamäng nt inglise keeles, siis on ka postritekst inglise keeles. Kui rühmatöös osalevad väliskülalised, on tulemuseks ka inglise- või saksakeelsed postrid”.⁵

Postritekstide tootmisel on abiks spetsiaalne käsiraamat (vt Loesje 2006), mis sisaldab süsteemseid näpunäiteid heade tekstide loomiseks. Löövate lausungite-loosungitega ei taheta tekitada otsest revolutsiooni, vaid idee on noori inimesi mõtlema panna, lasta neil enda eest rääkida ja ühiskondlikke seisukohti väljendada.

Seminaride läbiviimiseks on kindlad reeglid, paika on pandud seminar ajagraafik ja sammud. Kirjutamine toimub mitmes etapis: alustatakse soojenduse ja sihitu kirjutamisega, millele järgneb ajurünnak kesksete postriteemade määratlemiseks, kusjuures peetakse silmas selgust, lühidust ja päevakajali-

sust. Iga teema kirjutatakse ühele paberilehele. Ajurünnaku ajal ringlevad lehed kõigi osalejate käes, üksteist inspireeritakse, keelatud on üksteise tekste kritiseerida ja välja naerda. Postrite sõnumid on väga erinevad, naljakatest sügavama tähenduseta tekstidest kuni tugevalt sotsiaalkriitiliste ideedeni.

Plakatite asukoht valitakse selle järgi, kust need hästi välja paistavad. Musta tekstiga valge leht hakkab eriti selgelt silma värvilisel taustal, seetõttu kleebitakse need sageli vanadele kontserdikuulutustele. Loesje valgeid lehti trehvabki just teiste plakatite läheduses nii bussipeatustes kui ka kuulutusepostidel. Omamoodi huvitav on, et aeg-ajalt on esinenud Loesje jäljendajaid, nn vale-Loesjed on kasutanud ranget formaati ja sarnast stiili, sõnumid on nihestatud kontekstis olnud iroonilised.

Loesje postrite analüüsimisel olen tuginenud ühest küljest linnas jäädvustatud fotomaterjalile (u 20 jäädvustust), kuid tänuväärse ja arvestatava allika moodustavad rühmituse kodulehele alates 2004. aastast riputatud postrid. Kõik vähegi tõlgitavad tekstid üritatakse tõlkida, seetõttu on enamik postreid kodulehelt leitavad kolmes keeles.

Ainese liigitamine

Žanripiirid eesti vanasõnade ja kõnekäändude vahel on üldiselt väga hägusad (vt Krikmann 1997: 52), kuid tavapärase arusaama järgi on vanasõna üldistav lause, fraseologism aga süntaktilises plaanis osa lausest. Jäädvustatud grafititekstides on võimalik tuvastada süntaktilisi vormimalle, mis viitavad paröömilise elemendi olemasolule. Alljärgnev on katse liigitada ainest vormilistesse kategooriatesse.

A. Suurima rühma moodustavad **indikatiivsed väited, üldistavad sententiaalsed implikatsioonid.**

Ainult matsid sodivad seintele. Intelligendid joonistavad

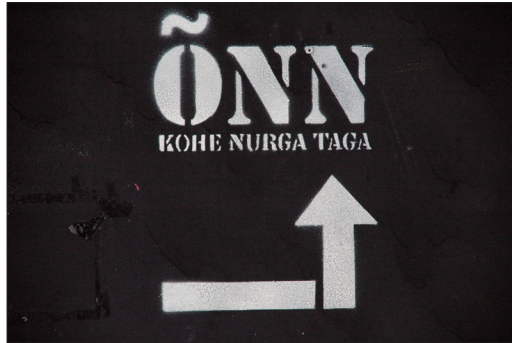

Veebruar 2011.

Ilusatest mõtetest sünnivad ilusad asjad

Etikett on konservidele

Tühi sein on kole sein

Veebruar 2011.

Õnn kohe nurga taga. Grafititekst kordub mitmes paigas, kuid ümbritsev kontekst saab eriti oluliseks Tähe ja Õnne tänava nurgale joonistatud grafiti puhul – füüsiline Õnne tänav ja abstraktne õnn võivad kokku sattuda.

Veebruar 2011.

Joint a day keeps the doctor away. 'Savu (ehk kanepisigaret) päevas hoiab arsti eemal.' Ilmselgelt on see tekst tänapäeva ühe populaarse meditsiinivanasõna

An apple a day keeps the doctor away modifikatsioon. Wolfgang Miederi andmetel omandas see tervisliku toitumise nõuannet sisaldav ütlus populaarsuse 20. sajandi algul ja tegemist on omakorda modifikatsiooniga 19. sajandi lõpul inglise keeles tuntud ütlusest “Eat an apple on going to bed, and you’ll keep the doctor from earning his bread”, mis ilmus esmakordselt 1866. aastal ajakirjas *Notes and Queries* (Mieder 1991: 97). Ühtlasi möönab Mieder, et vormel “X päevas hoiab Y-st eemal” on tänapäeval väga laialt levinud. Niisiis pole Tartu seintel seda vormelit rakendav narkootilisele ainele viitav ütlus imekspandav.

Siinkohal on paslik märkida, et hoolikamal vaatlusel hakkab nii anonüümsete grafititekstide kui ka Loesje postrite seas silma üksjagu vanasõnamodifikatsioonide, vanasõnade ümbertegemist, mille põhiline eesmärk pole enam õpetlikkus, vaid esmajoones vaimukus, üllatus, uudsus ja naljasaamine. Näiteks asendatakse varem tuntud klassikalises vanasõnas mõni sõna, muudetakse teist poolt või lisatakse lihtlauselisele vanasõnale kõrvallause, mis muudab senist tähendust. Vanasõnauurimustes on sedalaadi modifikatsioonide nimetatud nii vanasõnaparoodiateks (vt nt Krikmann 1985: 474–483) kui ka antivanasõnadeks (Litovkina & Mieder 2006; Mieder 2008: 87–119). Sellesse rubriiki kuuluvad ka mitmed Loesje postriid:

*VALEL ON LÜHIKESED JALAD AGA PALJUD EI NÄE SEDA TEMA
SOENGU TÕTTU*

HEAL MÖTTEL ON ILUSAD SILMAD

IGAÜHE UNEL ON OMA NÄGU

RASKE JÕUSTIKUS, KERGE LAHINGUS

Üldistavate väidete rühma kuuluvad ka **defineerivad üldistavad väited**, üldistuste aluseks on kognitiivistide käsitletav metafoori põhivalem ‘A on B’, mis väljendab 1) kas kahe termini identsust või 2) kategoriseerivat väidet – sarnasuse alusel ühe objekti paigutamine kategooriasse või alamkategooria paigutamine ülemkategooriasse (vt ka Turner 1991: 196–197, 199).

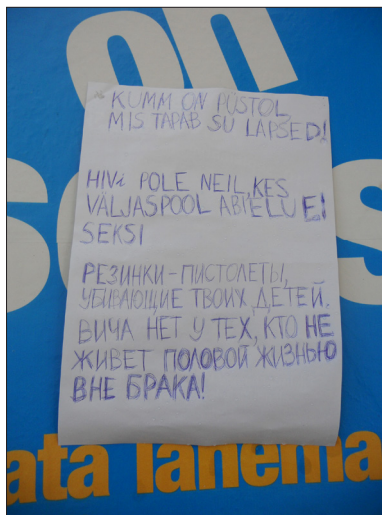
Iga konstruktsioon on helijada

Kumm on püstol, mis tapab su lapsed. HIVi pole neil, kes väljaspool abielu ei seksi / Rezinki – pistoletõ, ubivajushtshie tvoih detei. VICHa net u teh kto ne zhivjot polovoi zhiznju vne braka!

Seda teksti sisaldav poster on reageering 2011. aasta sügisel Tervise Arengu Instituudi HIVi ennetuskampaaniale “Kumm on seks”, mis põhjustas nii meedias kui ka laiema üldsuse hulgas palju vastukaja. Värvilisi pilkupüüdvaid tänavareklaame sloganiga “Kumm on seks” võis kohata igal sammul, eelmai-

September 2011.

September 2011.

nitud tekst oli käsikirjaliselt kirjutatud A4 paberile, millega reklaamtahvel oli üle kleebitud. Mäletatavasti põhjustas originaalreklaam meedias ja laiema üldsuse hulgas palju vastukaja, sinne on üks näide reklaami sõnumi vastase käitumise kohta.

Selle allrühma all on ka mitmeid defineerivaid sedastusi elu kohta, nt:

Elu on drumpäss. Norm.

Elu on huvitav.

Elu on lill, ainult kasta!

Loesje tekst: ELU ON KAKTUSE LILL

Elu on täpselt nii ilus, kui ilusaks sa teda mõtled.

Tere... Õlu on elu alus, arvab Sannu.

Love is concrete. Sõnamänguline grafiti kõlab tõlkes 'Armastus on konkreetne/betoon', arvestades asukohta Vabaduse silla betoonseinal, loob sõnamäng mitmetasandilisuse. Lisaks on pildil kujutatud neiu päriselus betoonehitiste õppejõud ja tänavakunsti kolleksionäär (Eesti Ekspress 2011: 37).

Sageli kasutatakse väidetes **negatsiooni**.

Kunst ei ole kunsti teha, kunst on kunstis kunsti näha

Jaanuar 2012.

Jaanuar 2012.

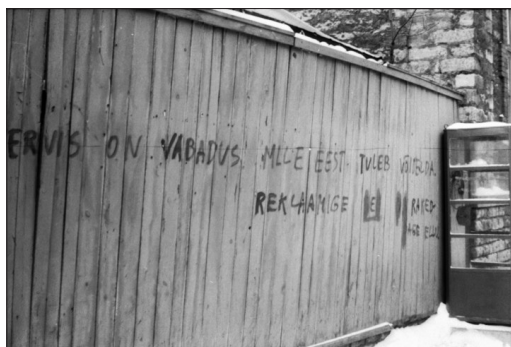
Belgia sürrealistliku kunstniku René Magritte'i teose ajel on loodud mitu grafititeost, milles piltkujutist toetavad verbaalsed eituslikud väited:

See ei ole diip / this aint no pipe, yo

Eituslik Loesje poster on nt

ÕIGE ABIELU POLE MINGI KAIKAVEDU

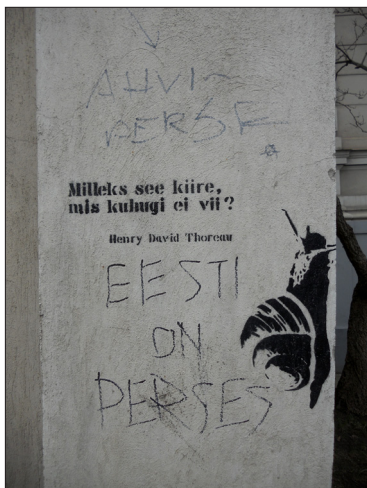
Defineerivate mõtestuste alajaotuse all saab paralleele tõmmata 1980. aastatel Tallinna ja Tartu seintel ilutsenud omanäoliste “haiguste ravi” ja “jumalate töö” rubriikidega, millega sai tuntuks Ülo Kiple, kuid mida pärast autori surma jätkasid teised grafitikunstnikud. Eri variatsioonides haiguste ravi sõnumid sisaldasid paljuski mitmesuguseid religioonilis-filosoofilisi pürgimusi, sh abstraktsete mõistete defineerivaid mõtestusi (vt ka Leete 1995: 65; Palkov jt 2009).

“Tervis on vabadus, mille eest tuleb võidelda.”

Ülo Kiple defineeriv grafititekst Tallinnas Tartu maanteel Paberi trammipeatuse juures 1988. aastal. Foto: Andres Valdre.

B. Tartu grafiti hulgas leidub küllaltki esinduslik kogu **autoritsitaate, aforistlikke mõteteri**, mis suuresti on efektsed üldistatud elutarkused. Harva

Veebruar 2011.

Aprill 2012 (vasakul).

on grafititekstile lisatud sententsi autori nimi, enamasti jäetakse see saladuseks, äraarvamine ja tõlgendamise määr sõltub lugeja enda intelligentsusest. Enamik grafitiütlustest näib olevat ilukirjanduslikku algupära, kuid seinatsitaate on inspireerinud filosoofide, tuntud koolitajate, arvamusiidrite ütlemlised, üksjagu tekstidest pärineb tuntud või vähetuntud lauludest jne. Tartu seintel enim kohatav ja korduv autoritsitaat on ilmselt USA kirjaniku Henry David Thoreau' retooriline küsimus *Milleks see kiire, mis kuhugi ei vii?*, mis on loodud šabloontehnikas. Vanemuise tänaval Kirjanduse Maja seinal illustreerib teksti teo kujutis (kusjuures tigu oli seinal varem). Eri autorite teosed hakkavad üksteist täiendama ja omandavad omapärase koosmõju. Huvitav on seegi, et hiljem on sellele taiesele juurde tekkinud mitme autori lisandused (kõigepealt trükitähtedes kritseldus "ahvi perse" ja seejärel poliitiliselt tõlgendatav üldistus "Eesti on perses").

Just meie meeled – mitte meie mõistus – annab meile teadvuse ning meie eksistents – mitte meie tegevus – annab meile väärtuse. Karl Grunewald

Täna on parim päev banaanikala püüdmiseks (Jerome David Salinger, "Parim päev banaanikala püügiks")

Vaid südamega on võimalik näha selgesti. Kõik tõeliselt oluline on silmale nähtamatu. (Antoine de Saint-Exupéry, "Väike prints")

Pole paremaid, halvemaid aegu, on vaid hetk, milles elame praegu (Artur Alliksaar)

Aeg lendab, sina oled piloot. Võib arvata, et see Pargi tänaval korrastlastud hoone seinalt leitud ja Pierre Cullifordi loodud koomiksistest populaarseks saanud tegelase Smurfi suhu pandud ütlus on inspireeritud

Juuli 2011.

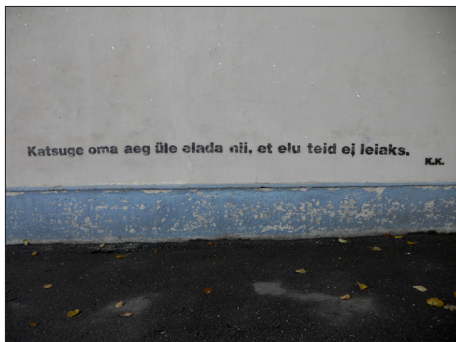

Märts 2013 (paremal).

koolitaja ja eduõpetaja Michael Althsuleri mõttest, mis kõlab ingliskeel-
sena järgmiselt: *[The bad news is] time flies. [The good news is] you're the
pilot.* Kogu konteksti mõistmisel tekib küsimus, kas Smurfi ja Althsuleri
tsitaadi ühendamine on kindla eesmärgiga, kuid et grafiti ilmumise
ajal linastus kinodes “Smurfid 3D”, pole selline kokkusattumus midagi
erilist. Sama sein on jäädvustatud 2013. aasta märtsikuus. Vahepeal on
sein halli värviga üle võõbatud, kuid värsketele pinnale on tekkinud uued
grafititeosed, sh grafiti “Parteilane peab suu.”

*Loomulikult see asjaolu, et rohutirtsud ja nende sugu on söödavad, selles
on väga suur sanitaarepidemioloogiline, dietoloogiline, kulinaarne tõde.
(Aleksei Turovski?)*

*Katsuge oma aeg üle elada nii, et elu teid ei leiaks. K.K. Eesti Kunstiaka-
deemia tudengi Mariliis Oksaare stencil-kunstiteose tsitaat pärineb Kalev
Kesküla raamatust “Elu sumedusest” ja on “austusavaldus suursugusele
mehele, andmaks edasi tema töökspidamisi ka peale tema surma” (<http://>*

Oktoober 2011.

Detsember 2012.

mariliisoksaar.com/Katsuge-oma-aeg-ule-elada-nii-et-elu-teid-ei-leiaks – 10. jaanuar 2013). Teos on eksponeeritud Tallinnas Vabaduse väljakul ja Tartus kahes kohas – Gildi tänaval Jaan Tõnissoni monumendi juures ja Vanemuise tänaval Kirjanduse Maja müüril. Viimast on korrigeeritud ja selle mõtet muudetud.

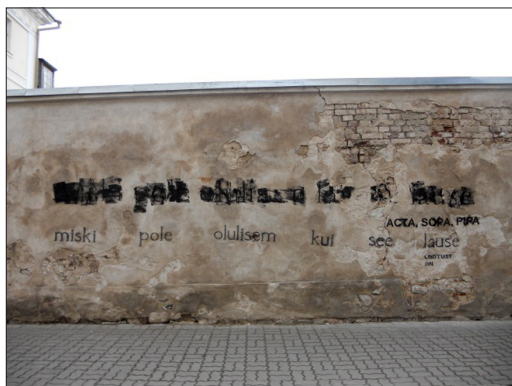
Creation is God exploring God's self through every way imaginable (Mellen-Thomas Benedict)

With strange [a]eons even death may die! (Rida on saanud laiemalt tunnuks Ameerika õudus- ja ulmekirjaniku H. P. Lovecrafti jutu “Nimetu linn” kaudu, kuid see on ka rida *heavy*-bändi Metallica laulust “The Thing That Should Not Be”. Võib oletada, et Tartu seinale on see jõudnud pigem viimase mõjul.)

Miski pole olulisem kui see lause. Alates 2007. aasta veebruarist on Kompanii tänaval Tartu linnaraamatukogu vastas müüril asunud kirjaniku ja keeleteadlase Erkki Luuki (2003. aastal ilmunud luulekogust Ornitoloogi pealehakkamine pärinev) tekst *Miski pole olulisem kui see lause*, mis on

Veebruar 2011.

Aprill 2012.

huvitav näide grafititeose dünaamilisest ja kommunikatiivsest iseloomust. 29. jaanuaril 2012. aastal värvis Tartu tänavakunstnik Edward von Lõngus teksti üle musta värviga ja kirjutas ülesoditud sõnade alla suurtähtlühendid ACTA, SOPA ja PIPA. Tegevus fotografeeriti ja filmiti, video pandi internetti YouTube'i keskkonda youtube.com. Kunstnik oli enda väitel "sunnitud tsenseerima teksti protestina ACTA, SOPA ja PIPA nimeliste seaduseelnõude vastu"⁶⁷ (vt Lõngus 2012). Ühtlasi põhjustas see aktsioon elava diskussiooni kunstiringkondades (vt nt Tammemäe 2012). Peagi ilmus ülesoditud lause ja lühendite alla uuesti algne tekst ning selle alla trükitähtedes lisandus "ON LOOTUST". Niisiis sai teatud aja ja ühiskondlike sündmuste kokku langedes tekstist eri (võimalik et ka samade) autorite kommunikatsioonis sotsiaalkriitilise tähendusega dünaamiline märk: algne tekst omandas tsenseerimise kaudu lisatähenduse, misjärel muutus detsenseerimise ja lisakommentaaride kaudu omakorda diskussiooni osaks. Nõnda võib ükskõik milline autoritsitaat uues kontekstis omandada teatud päevakajaliste ja poliitiliste sündmuste kokku langedes sünergilise tähenduse. Kinnituseks grafiti avatud iseloomu ja uurijale tarviliku pikema vaatlusperioodi kohta lisandus paar kuud hiljem (suvel 2012) samale seinale olemasoleva grafititeose kõrvale punases kirjas ingliskeelne lause "I KNOW ALL THE RULES BUT THE RULES DON'T KNOW ME", mida võib käsitleda vastavalt vaatepunktist nii varasema grafiti edasiarendusena kui ka omaette uut ideed kandva teosena.

Ka Loesje tekstide seas leidub mõningaid **autoritsitaatide parafraseeringuid**:

TULIN NÄGIN JA JÄIN VAATAMA (Julius Caesarile omistatava ütluse *Veni vidi vici* eestikeelne ümbersõnastus)

KA KULUNUD SAAPAD JÄTAVAD JÄLJE (ilmselge viide Karl Ristikivi luulereale – *Ka sisaliku tee kivil jätab jälje*)

C. Teise süntaktilise alaliigina väärrib esiletoomist **minakeskne grafiti**. Ego-positsioonilt lähtuvaid tekste võib tänaval kohata väga sageli, ilmselt viitab see kõige otsemalt grafiti kui nähtuse eneseväljenduse vajaduse funktsioonile. Tavaliselt väljendavad need tekstid grafititegija personaalseid soove, kuid võivad olla ka üldinimlikud ja pinnapealsed ega pruugi sisaldada mingeid vihjeid konkreetsele isikule. Otseselt vanasõna-ainesega pole neis tekstides midagi pistmist, kuid mõnikord võib isiksusekesksetes kirjapanekutes puhtpraktiliste sooviavalduste-tahtmiste-sedastuste sekka sattuda laiemaid filosoofilisi pürgimusi, mis lähendavad neid aforistlikele mõtてarendustele.

Igatsen valgust

Öösiti otsin valgust

Kardan pimedas koju minna

Niisugused valguseihale ja pimedusekartusele viitavad tekstid ilmusid Tartu linnapilti (nt tänavalaternapostidele) masuaegse pimendamiskampaania ajal umbes 2009. aastal, kui eelarve kokkuhoiu eesmärgil lühendati öösiti tänavavalgustuse tööaega.

See, mis mind õnnelikuks teeb, ei ole mitte armastus, mida teised minu vastu tunnevad, vaid armastus, mida mina teiste vastu tunnen.

Mul on suurem kui sul

Loen teiste seintelt

Tahaks künda

Ma ei taha nii vähe

Armastan kollaseid sokke

Mina usun teisse

I smoke because it's cool ('Suitsetan, sest see on lahe')

Täägin, järelikult olen olemas (René Descartes'i kasutatud ladinakeelse filosoofilise väite *Cogito ergo sum* parafraaseering).

Autorikeskse mina-grafitiga haakuvad **meie-positsioonilt lähtuvad seinakirjutused**, nagu nt *Me teeme üksteisele haiget* või *Ei helista me vaid lepime vaikides kokku ei saa, Me pole hullud, me oleme tõsised*. Sellised tekstid näitavad, et konkreetse grafiti autoreid võib olla rohkem kui üks, aga ka autori(te) taotlust kaasata mööduja(te)/lugeja(te)/teine (või teised) grafititegija(d) oma sõnumiga nõustuma ja väljendada solidaarsust.

D. Olulise koha hõivavad **sina- ja teie-pöördumised**, grafiti-tegija ei kirjuta tekstisõnumit enda jaoks, vaid vaatajale, see kinnitab grafiti kommunikatiivset funktsiooni ja pole juhus, et just selle kategooria tekstid saavad sageli ka vastuste ning lisakommentaaride osaliseks.

Sa oled nagu action man. Blondid juuksed, kandiline soeng ja püksis ei midagi ... Mõistusele on sul kõige lähemal reha, äärmisel juhul labidas.

Oma sõbrad leiad ööst ...

Google has you ('Google on sinu omanik')

Oktoober 2011.

Sa oled see, mida sa lood /

Sa oled see, mida sa jood

Juuli 2011.

Viimane tekst on modifikatsioon rahvusvaheliselt tuntud ütlusest *Sa oled see, mida sa sööd* ja näitab eriti hästi grafiti kommunikatiivset iseloomu. *Sa oled see, mida sa lood* on Tartu tänavatel üks sagedamini esinevaid mõtteteri, Pargi tänaval ühe maja seinal ilutseva teksti sodimisel on aga tekkinud uus mõttearendus: l-tähe asemele kirjutatud j-tähe abiga on sõnast “lood” saanud “jood”. Tekst kinnitab edukalt tänavakunsti akumul eeruvat iseloomu, mida on rõhutanud kunstioppejõud Tiit Joala (2011), kord juba “avatud” seinale tekib pilte juurde, aga täiendust leiavad ka juba olemasolevad tekstid ja pildid.

Kuigi vanasõnad on modaalses välisplaanis ilmselt kõige sagedamini indikatiivsed väited, üldistavad implikatsioonid, esineb süntaktiliselt vormilt ka nt küsimusi või imperatiive. Möödujat-lugejat-adressaati **kõnetavad, kohati imperatiivsed sententsid** on nt:

Hinga vabalt, ela tõeliselt, armasta

Pange see kool põlema

Ära sodi seina, seinal on ka tunded!

Eat fast, die young (“Söö kiiresti, sure noorelt”)

Live by the gun, die by the gun

Ka Loesje postritekstide hulgas esineb küllalt sageli süntaktiliselt vormilt imperatiive:

SA EI SAA ENAM LAPS OLLA ANNA SEE VÕIMALUS KELLELEGI TEISELE

PANE TELER KINNI TEE ELU LAHTI

SEIKLE KODUS LIHTSALT TÕUSE VOODIST ÜLES

ÄRA MAALI TEISEST INIMESEST JÄÄLILLE

ELUTEATRIS LAVASTAD OMA ELU ÄRA LAVASTA END SÜÜDI

*KEVAD TOMATI ISTIKUTEL ALGAB ISESEISEV ELU ÄRA JÄÄ
TAIMELE ALLA*

JÄLGI MIDA TEED LASTELE MEELDIB JÄRGI TEHA

Kõnetavad retoorilised küsimuslikud mõttesententsid on järgmised:

What life will you choose the wizard or the goose ('Millise elu valid, kas olla tegija või mitte')

¿Como te sientes? How do you feel? ('Kuidas sa end tunned?')

Kas sina oled mind juba toitnud?

Küsimuslikud Loesje-tekstid on nt:

KAS SAMMUMÕÕTJA MÕÕDAB EDUSAMME

KAS OLED JUBA OSTNUD PATTUDEST VABASTAVA JÕULUKAARDI

KAS TEIE TREPIKOJAS ON JUBA KUNSTNIKUTÕRJE TEHTUD

KASVUHOONEEFEKT KAS SA JUBA EHITAD ENDALE NOA LAEVA

Lihtsa lakoonilisuse, imperatiivse kõneviisi ja interrogatiivse aforistlikkusega üritatakse grafitis nii nagu reklaamitekstideski kõita mööduja tähelepanu ja täita meeldejäävuse funktsioone.

E. Sageli on esindatud klassikalistele vanasõnadele omased teatud **süntaktilised stereotüübid või vormelid**, mis oma eeldus- ja järelsusstruktuuriga toovad esile ka vanasõnade süntaktilise sümmeetria:

Kes ..., see

Kes vahib seda, on pede / Kes seda loeb, on pede (See omapärane väärtusotsustus on Tartus üks sagedasemaid seinakirjutusi.)

Kui ..., siis ...

Koit Toome näeb, kui sa siia pissid

Ka üks osa Loesje vanasõnaparoodiaid järgib neid sümmeetrilisi vormimalle:

Mai 2011.

Kes ..., see

*KES NAERAB MILLEGIPÄRAST, NAERAB PAREMINI
KES ARMASTAB SEE KAUA ELAB (modifitseeritud VS)*

Parem ..., kui ...

*PAREM KAKS KÜÜNALT LAUAL KUI SADA PIRNIS
PAREM HAMBahari PEOS KUI HAMBAD KATUSEL
PAREM SUPP KÕHUS KUI PUDER MÕTETES
PAREM KURG TAEVAS KUI PILT INTERNETIS*

Kui ..., siis ...

*KUI EI SAA PÜÜDA SÕNA PÜÜTAKSE ÜTLEJAT
KUI RAHA OLEKS RIKKAM ARMASTAKSIN TEDA KINDLASTI*

Mida ..., seda ...

*MIDA ROHKEM VALGUST SEDA ROHKEM NÄEB LÄBI
MIDA INTERNET EI TEA SEDA JUKU EI ÕPI*

F. Vellerismisugemetega Loesje-postrid. Vellerisme (*wellerisms*) tuntakse klassikaliste arusaamade järgi nn ütluskõnekäändudena, mille üldvorm on “A,” ütles B, kui juhtus ~tegi ~nägi ~... C (“Palju kisa, vähe villa,” ütles kurat, kui siga pügas), kus tihti kasutatakse traditsioonilisi vanasõnu omamoodi koomilises, parodeerivas kontekstis. Termin on Archer Taylor (1931: 201) tuletanud

Charles Dickens *Pickwick-klubi järelejäänud paberite* tegelase Samuel Welleri nimest, kes neid ohtrasti pruukis. Uurijad on väitnud, et vellerismid moodustavad ühe rikkalikuma vanasõnaparoodiate allika (vt ka Nierenberg 1994: 545). Ilmselged vellerismi tunnusooned on järgmistel Loesje-postritel:

*SIIS TULEB ARMASTUS ÜTLES SIPELGAS JA TÖÖTAS EDASI
(TAMMSAARE)*

NAERATAGEM HÕISKAS KEEGI SURMTÕSISELT

PÄÄSTKE MIND HÜÜAB ENDINE VANG VANGLA VÄRAVAS

*GRAAFIKAT TEHA ON PÄRIS KALLIS ÜTLES PEAMINISTER SEA-
DUST ALLKIRJASTADES*

Grafititekstide üldist lakoonilist ja tabavat iseloomu arvestades sobib paröömiline vorm neile hästi. Kuid esineb ka pikemaid grafitipalu, mitmelt Tartu majaseinalt võib lugeda mõistukõnelist narratiivi, mis lõpeb moraliseeriva mõtteteraga *hea võidab paha alati*:

*kaks poissi, hea ja paha, loopisid teineteist kividega. hea poiss viskas
pihta 8 kivi, paha poiss aga sai heale pihta ainult 5 korda. Moraal: hea
võidab paha alati*

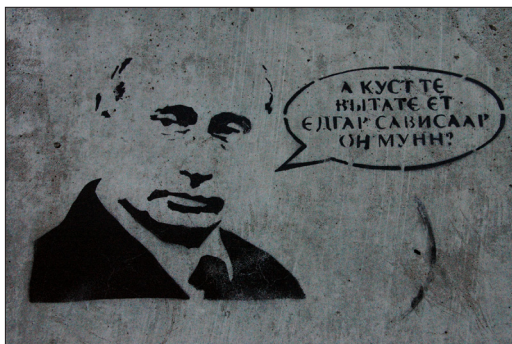
Analoogne lugu on anekdoodi-vormis levinud mitmes versioonis, grafititekst on tunduvalt tõsisem lugemine kui nt järgmine internetist jäädvustatud variant:

*Hea ja Paha istuvad pargis ning sülitavad maha, Hea sülitab 4 korda,
Paha sülitab 3 korda. Mõõdaminev vanamees hakkab nendega pahan-
dama. Sellepeale Hea ja Paha hakkavad vanamehe pihta sülitama. Hea
saab 7 korda pihta, Paha saab 4 korda pihta. Loo moraal – Hea võidab
alati Paha (<http://www.score.ee/main.php?pID=68&cID=4&ms=4959>)*

Mõistujutu moraal on ambivalentne: “kes võidab kelle” (hea võidab paha) või “kelle võidab kes” (hea võidab paha).

Kontekstilised viited

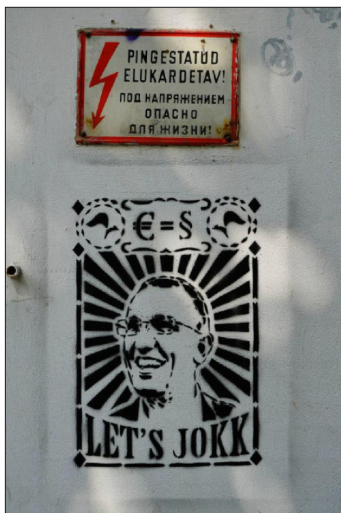
Eeltoodud näited tõestavad, et paröömiliste grafititekstide sisudiapasoon on väga mitmekesine, kõik ümbritsev ja ühiskonnas toimuv võib grafitikirjutajaid inspireerida, väljendatakse poliitilisi veendumusi, protesti valitseva võimu vastu, ideoloogilisi ja religioosseid seisukohti, kõneks on mitmesugused obstsõnased tabuteemad, seks, alkohol ja narkootikumid, kool, elustiilid-subkultuurid, eraelusfäärid.

Mai 2011.

Korraga võib üks grafiti sisaldada viiteid mitmele teemale, kuid nii teksti mõistmine kui ka tõlgendamine sõltuvad tausta tundmisest, tihtipeale sotsio-kultuurilise “salakeele” oskamisest.

2012. aasta suvel tekkisid Tartu sildadele ja seintele maalingud valitsenud justiitsministri, naeratava Kristen Michali portreega, mida ümbritsevad kiired kui jumalik nimbus sümboliseerisid poliitiku erilisust võrreldes tavakodanikuga. Portreed täiendasid Reformierakonna logolt tuntud orava kujutised, euro ja paragrahvi märgid ning eksklamatsioon *LET'S JOKK!*. Ilmselt juhtis grafiti mööduja mõtted Reformierakonna rahastamiskandaalile, mis avalikus kõnepruugis sai nimetuse Silvergate. Skandaal lahvatas, kui 2012. aasta 22. mai Postimehes ilmus Silver Meikari ülestunnistus, et ta annetas tankistina Reformierakonnale parteikaaslastelt saadud musta raha. Olukorras, kus Reformierakond ise üritas skandaali summutada (kuriteokahtlusega justiitsminister jätkas ametis, Silver Meikar pälvis parteikaaslaste hukkamõistu) ja ka teised erakonnad ei näinud juhtunus probleemi, kasutas grafiti looja tabavalt fraasi *LET'S JOKK!*. 2006. aastal poliitikute retoorikast sündinud ning meedias ja rahvasuus populaarsuse omandanud akronüümi *JOKK* tõlgendusega *juryidiliselt on kõik korrektne* tähistab üldsus Eesti poliitikas kommet teha avalikult korruptiivseid tehinguid ja varjuda vabanduse taha, et seadust pole rikutud (avalikkuse õiglustunnet riivamata peaks kõikide *JOKK*-tehingute korral kehtima ka lühend *MOKK – moraalselt on kõik korrektne*). Samas esineb argikeeles sõna *jokk* tähenduses ‘valmis, otsas, läbi’ ja see semantiline väli on *jokil* ka Eesti tänapäeva ajakirjanduslikus ja kommentaaridiskursuses. Tsitaadist *Let's JOKK!* on teatud tüüpiliste juhtumite korral kujunenud universaalne kliše, mida varem on rakendatud nt tiražeerituna Kristen Michali ja Edgar Savisaare pildiga T-särkidel (<http://vonbomb.blogspot.com> – 10. jaanuar 2013). Nii sobib see väga hästi konkreetse grafitis, mille siht on ühiskondlik kriitika mitteametlikus vormis.

Juuli 2012.

Detsember 2012.

Ka Loesje postritekstide kogu põhjal võib diakrooniliselt hoomata nende sotsio-kultuurilist fooni, tekstide loomisaega teades on neid võimalik interpreteerida sünkroonses ajastukontekstis, aimatavad on inspiratsiooniallikad konkreetsetest ühiskonnasündmustest või konkreetsetel ajal aktuaalsetest probleemidest.

Loesje esimene postriloome töötuba toimus 16. mail 2004. Päev enne, 15. mail oli toimunud Eurovisiooni lauluvõistluse finaali, mistõttu pole imeks pandav teema jõudmine postrisse: *EUROVISIOON MIS ON SELLE SEOS MUUSIKAGA*. Teises, 20. mail 2004 toimunud töötoas loodi tekst *EUROLIIT KÕIK ALGAS SUHKRUST*. Mäletatavasti algas Eestile liitumine Euroliiduga suhkruhinna tõusuga, eelnenud ohter suhkru kokkuost lõppes Eestile suure eurotrahviga.

Hea kontekstikesksete manifestatsioonide näide on 4. mail 2007 sündinud postrid, mida läbib sama aasta aprillis Tallinnas toimunud pronkssõduri monumendi teisaldamisega seotud rahutuste teema.

ARMID PRONKSIS EI TASANDU

MIKS POLE MÄLESTUSSAMMAST TUNDMATULE KINDRALILE

KUI TÄHTEDEGA MÄNGITUD HAKATAKSE MÄNGIMA KIVIDEGA

SÕNA ON LASK NAERATUS ON KUULIVEST

TUNNEN HÄSTI OMA NAABREID NEID ON VIST VIIS

TUNTUD MÄLESTUSSAMMAS TUNDMATULE SÕDURILE

KUI EI SAA PÜÜDA SÕNA PÜÜTAKSE ÜTLEJAT

SÕNAVABADUSE VÄLJAK

Eesti ühiskonda vapustanud pronksiöö sündmuste järel sündis rahvasuus, meedias ja internetis rohkelt folkloori.⁷ Teatud tõsielusündmuste korral võivad postritekstid toimida meediumina, milles väljenduvad kollektiivne huumoritaju, ajalooliselt kujunenud ühiskondlikud ja kultuurisuhted, ning mis võib teatud kriitilistes situatsioonides pakkuda psühholoogilist leevendust ja rühmateraapilist toimet nii tekstide loojale kui ka vastuvõtjale.

Temaatilise postritsükli inspiratsiooniks on olnud nt 2011. aasta saabumisega kaasnenud euro kasutuselevõtt, mis kajastub 2010. aasta 23. novembri rühmatöö tulemustes:

EURO NEID ON PALJU JA NAD ON TULEMAS

EURO VÄHEM RAHA ROHKEM METALLI

EURO HEAD ISU KALLIS RAHAKOTT

KILISEB KOLISEB EUROKELL

EURO ON DEMOKRAATLIK MILJONÄRIDE HULK VÄHENEB

11. aprillil 2010 korraldatud seminaris loodud postrite siduv temaatika on olnud ökoloogia ja roheline eluviis, mis on märgata peale tekstide sisu ka postrite vormistuslikus küljes. Loesje postrite tavapärasele mustvalgele stiilile lisaks on ühtäkki ilmunud ka rohelised hernekaunad, mis on töötoas osalenud Eesti Maaülikooli maastikuarhitektuuri ja keskkonnakaitse eriala tudengite logo.

On ilmne, et suur osa Tartu grafititekstidest on väga tugevate rahvusvaheliste mõjudega ning seotud kultuuriliste, poliitiliste ja majanduslike muutustega, mida põhjustab massikommunikatsiooni tehnoloogia kiire areng ning inimeste ja kaupade suurenenud mobiilsus. Globaalsed kultuurilised hoiakud, mille põhilised tunnusjooned on kultuuriline ja semantiline heterogeensus, paljuhäälsus, mängulisus, sihipärane fragmentaarsus, on kaasnenud postmodernismi kui (modernismi)kriitilise kultuuriajastuga, mille alguseks peetakse 1960. aastaid ning mis jõudis kõrgpunkti 1970. aastate lõpus ja 1980. aastate algul. Postmodernism on seotud fenomenoloogilise hermeneutika ja reaalsuse sotsiaalse konstruktsiooniga, oluline on fenomenoloogiline fakt, et igasugusel (kirjutatud või sotsiaalse aktina esitatud) tekstil on alati kontekst ja kõigil mõistmise objektidel on temporaalne olemismood, mistõttu nad pole kunagi staatilised ega ajatud, vaid alati ajaloopspetsiifilised ja muutuvad (Anttonen 2005: 20). Kõik see kohaldub ka grafitile. Ütlusaines nii anonüümses tänavagrafitis kui ka noorterühmituse Loesje postrites on äärmiselt mitmepalgeline ja külgneb tugevalt sotsiokultuurilise ümbrusega, milles on nii kohalikke kui ka globaalseid aspekte.

Kokkuvõtteks

Lühiajalised välitööd Tartus kinnitavad ütlusfolkloori ja grafiti kokkupuutepunkte. Vanasõnade ja ütluste kasutamine tänavakunsti (sõna)loomingus avardab paröömika funktsioone ja on kindlasti üks viis näha üksikisiku või rühma tasandil ümbritsevat eluolu.

Vanasõnade ja ütluste uudne sisu ning teistlaadne funktsioon osutavad traditsioonidele ja improvisatsioonidele, loovusele ja mängulisusele. Tartu seintelt ei leia klassikalisi vanasõnu, mis on talle kolmeköitelises akadeemilises väljaandes *Eesti vanasõnad*, kuid huviväärne on vana vormi tunnetamine uute tekstide loomes. Lühike ja jõuline vanasõnavorm on kasutaja omandatud kultuurikogemus, mis täidetakse uue ühiskonnatundliku sisuga. Sellisel juhul võib rääkida vanasõna-atavismist grafitis – paröömilise vormi kasutamist saab nimetada kaugete eellaste ootamatuks taasilmumiseks ja uueks eluks. Psühhoanalüütilisest aspektist on nt käimlakirjutiste skatoloogilist, agressiivset, obstsöönset, seksuaalset ja väljakutsuvat, kuid sageli humoorikat alatooni, mis väljendub väga sageli nt vanasõnade modifikatsioonides või sõnamängulistes riimides, põhjendatud vajadusega tabuteemasid alateadlikult leevendada ja vastuhakku näidata (vt Nierenberg 1994: 556). Tartu tänavagrafiti paremate paröömiliste palade põhjal otsustades pole kahtlust, et tõsimeelsete autori-tsiitaatide, modifitseeritud ja mõnikord üsna vaimukalt ümber tehtud vanasõnade rakendamine lisab illegaalsele, seaduslikult väärteona käsitletavale grafitile autoriteeti ja intelligentset mõõdet. Kuigi selliste sisukate ja möödujale meeldivalt pilkupüüdvate tekstide osakaal grafiti koguhulka arvestades on marginaalne, on see siiski mõnevõrra üllatuslikult olemas. Tartu tänavakunstis on paröömiline aines ka seetõttu väljapaistev, et grafitiharrastajate hulgas on palju teadlikke, sihipäraseid tudengeid, kunstikooliõpilasi ja kunstnikke, kelle tegevusele on omane läbimõeldus.

Uurijal tuleb arvestada paljude aspektidega. Vaieldamatult on grafiti nagu paljud tänapäeva folkloorivormid kiiresti kaduv ja vahelduv, põhjustades uurijale probleeme ainese fikseerimisel, kuid samal ajal osutades grafitile kui dünaamilisele konteksti- ja ajastukesksele kultuuriilmingle.

Paröömiliste grafititekstide kui sotsiaalse kommunikatsiooni analüüsimisel sobivad kindlasti kontekstikesksed meetodid, mis arvestavad sotsiaalset konteksti (s.o kes loob kellele, kus, millal, mis põhjusel, milline on vastuvõtja kultuuriline potentsiaal grafitipala tõlgendamisel), grafiti suhteid kultuuri teiste valdkondade ja teiste kunstiliikidega. Paröömiline tekst sisaldab ja toetab grafitis sageli popkultuuri elemente ja aitab täita konkreetse grafititeksti autori inimlikke, filosoofilisi, sotsiaal-poliitilisi jne eneseväljenduslikke, mõnikord

Foto: Tatjana Lissitsina 1997 (ERA, VF 3163).

väga agressiivseid ja protestimeelseid pürgimusi. Graffiti kui multimodaalne kirjalik kultuurivorm on avatud, paindlik ja ümbritseva reaalsusega kohanev.

Tartu graffiti-tekstid osutavad ühiskondlikele ja kultuurilistele mõjutustele, paröömikale omane hea aforistlik vorm, poeetiline väljenduslaad – heakõla, riim – aitab teatud puhkudel kindlasti paremini edasi anda graffitis peituvat tõde. Nagu ütleb ka Tartus Kroonuaia silla all 1997. aastal leidunud graffiti, mis kujutas aerosoolpudeliga grafitikunstnikku kirjutamas sententsi *In graffiti veritas*. Kelle tõde see on? Milline tõde see on? Kas autor teab kogu tõde, keegi võib veel aimata ja kedagi võib see lihtsalt puudutada? Muidugi võib juhtuda nii, nagu juhtub tihtipeale kirjandus- ja kunstiteoste tõlgendamisega – graffitis peituv tõde kujuneb palju suuremaks kui autor ise teost luues arvatagi oskaks.

Kommentaariid

- ¹ Artikkel on valminud sihtfinantseeritava teema SF0030181s08 ning grantide ETF 8149 ja ETF 8137 toetusel.
- ² Suhtluse uurimisel reaalses situatsioonis kujutab multimodaalsus endast avaras käsitluses kõiki ümbritsevaid ja käsitsetavaid vahendeid, mis inimesel on tähenduse loomiseks, sealhulgas ka selliseid esitusviise nagu joonistamine või kirjutamine. Üldse võib nimetada multimodaalseks samaaegset keelelist, tegevuslikku ja pildilist suhtlust (Tenjes jt 2009: 268). Graffiti analüüsis paröömilise aspekti esikohale seadmine asetab ettepoole ka keelelise aspekti (kuivõrd vanasõna realiseerub eelkõige keeleliselt).
- ³ Folkloori üheks iseärasuseks on peetud sünkretismi, s.t suulise loomingu (teksti) seost teiste kunstidega või teiste kunstide elementidega (Laugaste 1975: 69; Tedre 1983: 337), praegusaegsed mõisted *multimodaalsus* ja *multimeedialisus* annavad edasi enam-vähem sama sisu, traditsioonilisi tekstiliikide piire lõhkuvate tekstide katusterminina on kasutatud ka sega- ehk kreoolteksti mõistet (Torop 2008: 721).
- ⁴ Loesje tegevuse ja tekstiloome meetodite kirjeldamisel olen tuginenud 8. märtsil 2012 toimunud teemaintervjuule, mille tegin rühmituse Tartu osakonna eestvedajate Julia Barsukova ja Valeri Koortiga.

- ⁵ Alates 2012. aasta aprillikuust on võimalik osaleda ka ingliskeelsetes *online-workshop*’ides veebiaadressil <https://docs.google.com/spreadsheets/ccc?key=0AhUnB4quR-60dGdGZTdRZGpjT2djUFpypcVpCYk5VR3c#gid=2>.
- ⁶ Parajasti toimusid avalikud arutelud USAs ja mujalgi allkirjastatud ACTA (*The Anti-Counterfeiting Trade Agreement*) ehk piraatluse vastu suunatud riikidevahelise lepingu seadustamise üle (leping võimaldab erafirmadel teostada kontrolli internetiliikluse üle), samal ajal olid USAs arutluse all ka väidetavalt meelelahutustööstuste huve kaitsvad seaduseelnõud SOPA (*Stop Online Piracy Act*) ja PIPA (*Protect IP Act*). 11. veebruaril 2012 toimusid paljudes maailma ja Euroopa paigus ACTA-vastased meeleavaldused.
- ⁷ Folkloori ja reaalsuse (sh tõsielusündmuste) vahekorrad on olnud kesksel kohal paljudes uurimustes, pronksiöö sündmuste ajal tekkinud keerdküsimustest vt nt Voolaid 2011a ja Voolaid 2011b.

Kirjandus

Anttonen, Pertti J. 2005. Folklore, Modernity, and Postmodernism: A Theoretical Overview. *Tradition through Modernity: Postmodernism and the Nation-State in Folklore Scholarship*. Studia Fennica Folkloristica 15. Helsinki: Finnish Literature Society, lk 17–26.

Bauman, Richard 1992. Genre. Bauman, Richard (toim). *Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertainments: A Communications-centered Handbook*. New York, Oxford: Oxford University Press, lk 53–59.

Ben-Amos, Dan 1971. Toward a Definition of Folklore in Context. *Journal of American Folklore* 84, lk 3–15 (doi:10.2307/539729).

Ben-Amos, Dan 2009. *Kommunikatsioon ja folkloor*. Sator 9. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, Eesti Folkloori Instituut.

Dundes, Alan 1966. Here I sit – A Study of American Latrinalia. *The Kroeber Anthropological Society Papers* 34, lk 91–105.

Eesti Ekspress 2011. Kuidas Anton ja Lydia tänavatele said ehk Eesti tänavakunst tõstab häält. *Eesti Ekspress*, 9. juuni, lk 37.

Fiske, John 1990 [esitrükk 1982]. *Introduction to Communication Studies*. London & New York: Rotledge (doi:10.4324/9780203323212).

glemm 2005. Tartu graffiti ajaloost... Kodulehekül *ehh.ee* (http://www.ehh.ee/?main_id=13&text_id=80&sub=for – 27. juuni 2012).

Gnadenteich, Uwe 2011. Talentide linn: nulltolerants. *Tallinna Postimees* Online-versioon, 4. november (<http://www.tallinnapostimees.ee/622788/talentide-linn-nulltolerants/> – 27. juuni 2012).

Granbom-Herranen, Liisa 2010. Women’s Place in Finnish Proverbs from Childhood. *Folklore. Electronic Journal of Folklore* 46, lk 95–110 (<http://www.folklore.ee/folklore/vol46/granbom.pdf> – 27. juuni 2012).

Jakobson, Roman 1981. Linguistics and poetics. *Selected Writings III. Poetry of Grammar and Grammar of Poetry*. Hague & Paris & New York: Mouton, lk 63–83.

Joala, Tiit 2011. Loeng tänavakunstist seminarisarjas “Semiosalong” 17.02.2011 Tartu Ülikoolis (<http://semiosalong.blogspot.com/2011/02/1-tiit-joala-tanavakunstist.html> – 10. jaanuar 2013).

Jokinen, Heikki 1989. “Onni on suuri valkoinen seinä”. Pöysä, Jyrki (toim). *Betoni kukkii: Kirjoituksia nykyperinteestä*. SKS tietolipas 115, lk 199–214.

Krikmann, Arvo 1985. Vanasõnaparoodiatest. *Keel ja Kirjandus* 8, lk 474–483.

Krikmann, Arvo 1997. *Sissevaateid folkloori lühivormidesse I: Põhimõisteid, žanrisuhteid, üldprobleeme*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus (<http://www.folklore.ee/~kriku/LEX/KATUS.HTM> – 28. juuni 2012).

Laaniste, Mari 2005. Piltide ja kirja keelest. *Keel ja Kirjandus* 8, lk 617–629.

Laugaste, Eduard 1976. *Eesti rahvaluule*. Tallinn: Valgus.

Leete, Art 1995. Kriipamisest. Kõiva, Mare (toim). *Lipitud-lapitud: Tänapäeva folkloorist*. Tartu: Eesti TA Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti TA Eesti Keele Instituut, lk 59–70 (<http://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/cf/lipitud/Kriipamisest.htm> – 28. juuni 2012).

Litovkina, Anna & Mieder, Wolfgang 2006. *Old Proverbs Never Die, They Just Diversify. A Collection of Anti-Proverbs*. Burlington: The University of Vermont, Veszprém: The Pannonian University of Veszprém.

Loesje Eesti (<http://www.loesje.ee> – 27. juuni 2012).

Loesje 2006. *Loesje: a course in creative writing* (http://www.loesje.ee/books/loesje_manual_eng.pdf – 27. juuni 2012).

Lõngus, Edward von 2012. *EvL GENIUS* – blog (<http://evl-genius.blogspot.com.au/2012/01/miski-pole-olulisem.html> – 10. jaanuar 2013).

Mieder, Wolfgang 1991. “An Apple a Day Keeps the Doctor Away”: Traditional and Modern Aspects of English Medical Proverbs. *Proverbium: Yearbook of International Proverb Scholarship* 8, lk 77–106.

Mieder, Wolfgang 2008. *“Proverbs Speak Louder Than Words”: Folk Wisdom in Art, Culture, Folklore, History, Literature, and Mass Media*. New York & Washington & D.C./Baltimore & Bern & Frankfurt am Main & Berlin & Brussels & Vienna & Oxford: Peter Lang.

Nierenberg, Jess 1994. Proverbs in Graffiti: Taunting Traditional Wisdom. Mieder Wolfgang (toim). *Wise Words: Essays on the Proverb*. New York & London: Garland Publishing, Inc., lk 543–561.

Palkov, Tõnis & Sepisvart, Uku & Siplane, Andres 2009. *Haiguste ravi. Kontrollitud. Raamat tänavakunstist*. Tallinn: Eesti Pakendiringlus.

Randviir, Anti 2008. Transdistsiplinaarsus objektides: ruumitähistus ja nimetamine grafitist hegemooniani. Pärli, Ülle & Lepik, Eva (toim). *Nimetamise strateegiatest Eesti kultuuris*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 13–39.

Rolston, Bill 1995. *Drawing Support 2: Murals of War and Peace*. Belfast: Beyond the Pale Publications.

Sarapik, Virve 2004. Pilt, kunst ja tekst (sissejuhatavat). *Kunstiteaduslikke uurimusi: Studies on Art and Architecture: Studien für Kunstwissenschaft* 1[13], lk 13–46.

Szpila, Grzegorz 2009. Humour as a Tool in Communicating Proverbial Wisdom in Polish Graffiti. *Acta Ethnographica Hungarica* 54 (1), lk 105–114 (doi:10.1556/AEthn.54.2009.1.9).

Szpila, Grzegorz 2011. Mural Wisdom. In: Witalisz, Alicja (toim). *Papers on Culture, Language and Literature* 3. *Prace Naukowo-Dydaktyczne Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Krośnie* 55. Krosno: PWSZ Krosno, lk 321–333.

Tammemäe, Helen (toim) 2012. Ornitoloogi pealehakkamine. *Müürileht*, 1.02.2012 (<http://muurileht.ee/01-02-2012/ornitoloogi-pealehakkamine/> – 28. juuni 2012).

Taylor, Archer 1931. *The Proverb*. Cambridge & Massachusetts: Harvard University Press.

Tedre, Ülo 1983. Sünkretism rahvaluules. *Keel ja Kirjandus* 7, lk 337–341.

Tenjes jt 2009 = Tenjes, Silvi & Rummo, Ingrid & Praakli, Kristiina 2009. Kommunikatiivse situatsiooni dünaamiline dimensioon. Metslang, Helle & Langemets, Margit & Sepper, Maria Maren (toim). *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat* 5, lk 267–285 (doi:10.5128/ERYa5.18).

Torop, Peeter 2008. Multimeedialisus. *Keel ja Kirjandus* 8, lk 721–734 (<http://keeljakirjandus.eki.ee/721-734.pdf> – 28. juuni 2012).

Tillman, Terry 1990. *The Writings on the Wall. Peace at the Berlin Wall*. Santa Monica, CA: 22/7 Publishing Co.

Turner, Mark 1991. *Reading Minds: The Study of English in the Age of Cognitive Science*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Voolaid, Kalle 1991. *Graffiti: Ajalugu ja näited Tartu linnast*. Kursusetöö. Tartu Ülikooli eesti kirjanduse ja rahvaluule kateeder. (Käsikiri autori valduses.)

Voolaid, Piret 2013. *Graffiti*. Graffiti andmebaas internetis <http://www.folklore.ee/Graffiti> – 25. märts 2013.

Voolaid, Piret 2011a. *Eesti mõistatused kui pärimusliik muutuvas kultuurikontekstis*. *Dissertationes Folkloristicae Universitatis Tartuensis* 16. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus (<http://hdl.handle.net/10062/17528> – 28. juuni 2012).

Voolaid, Piret 2011b. Recent Changes and Reflections of True Life Events in Estonian Riddles. Witalisz, Alicja (toim). *Papers on Culture, Language and Literature* 3. *Prace Naukowo-Dydaktyczne Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Krośnie* 55. Krosno: PWSZ Krosno, lk 205–219.

Williams, Fionnuala 1991. “To kill two birds with one stone”: variants in a war of words. *Proverbium* 8, lk 199–201.

Summary

I tag, therefore I am: A paremic glance at graffiti in Tartu

Piret Voolaid

Keywords: anti-proverbs, graffiti, Loesje posters, paremiology, proverbs, proverb parodies, street art, wellerisms

The article observes the paremic (proverbial-phraseological) element in public space in Tartu, the second largest city in Estonia. The author concentrates on dynamic spaces which are freely accessible to all, without any limitations (incl. important elements of urban space, such as shopping centres, cultural and leisure time centres, stations), and involve the values, symbols and signs of urban life.

The aim of the writing is to analyse the nature, proportions and meanings of the paremic matter in the following studied sources:

- 1) street graffiti, i.e., the (anonymous) drawings, scribblings and writings (200 texts);
- 2) specific poster texts generated by the Tartu group of the international Loesje movement, which have been glued on the walls of buildings, electrical switchboards, lamp posts, etc. in Tartu since 2004 (the poster collection is available in Estonian, English and Russian at <http://www.loesje.ee>, and includes 515 texts).

The primary source for the current article comprises graffiti photographed by the author in Tartu since the beginning of 2011. The texts have been mainly recorded within the town centre; however, Karlova and Tähtvere districts also demonstrate a conspicuous amount of paremic graffiti.

The analysis of multi-modal texts focuses on the proportion of the traditional and improvisational, local and global in the paremia. The aim of the article is to explain what kind of social status, mentality and expressiveness is contained in the texts of this specific cultural phenomenon, and what are the identities, platforms, ideas, and the social reality (concrete events) that these utterances are helping to reflect. The analysis of paremic graffiti texts as social communication applies context-centred methods which give consideration to the social context (i.e., who creates them for whom, where, when, for what reason, what is the receiver's cultural potential to interpret the graffiti text), and also dwell upon the connection that graffiti has with other domains and other forms of art. The paremic text in graffiti often involves and supports the elements of pop-culture and helps to fulfil the human, philosophical, socio-political, self-expressive and sometimes very aggressive and protest-minded aspirations of the author of a particular graffiti text. Graffiti as a multi-modal written cultural form is open, flexible and adaptable to the surrounding reality.

The paremic material is indeed conspicuous in the street art of Tartu, partly due to the fact that among graffiti artists there are many conscious, mission-oriented university and art school students whose actions are inherently carefully premeditated.

The graffiti texts in Tartu make references to societal and cultural phenomena, and the memorable aphoristic form intrinsic to paremia, the poetic way of expression – harmony, rhymes – help, in some cases, to better convey the idea of graffiti.